

Փ Ո Ւ Ն Ջ

Օ Ր Ա Գ Ի Ր

Քի. 567. Գաղափարներ և արձագանքներ 1870 ՄԱՅԻՍ 43

Ամեն օր հերատարակուի, — Հատր 10 փարայ է: — Պոլիս բաժանորդ ըլլալ ուզողը մէկ արծաթ Մէճիտ պիտի վճարէ 100 թուոյ համար, իսկ դաւանաց մէջ 25 դր, դարձեալ 100 թուոյ համար, թղթատարութեան ծախքէ ազատ ըլլալով: — Ծանուցման տողը 40 փարայ է, մէկ անգամի համար: — Լրագրիս վերաբերեալ նամակ և ուրիշ որ եւ է գրող թիւն պէտք է ուղղել առ Տնօրէնն ի Կ. Պոլիս, Ծինճանճըլար ետուշտ Եռասփեան խան վերի յարկ թիւ 12 սենեակը:

Ա.Զ.Գ.Ա.ՅԻՆ

ՊԱՇՏՈՆ Ա.ԿԱՆՆՆ ԾԱՆՈՒՅՈՒՄ

Ազգային վարչութեան Բայ. Ժողովն, կրթութեան խորհրդոյ մէկ յայտադրին վրայ նկատելով որ Պոլսոյ թաղերու մեծագոյն մասին մէջ ազգային վարժարաններն ստէպ անկայուն և անխնամ վիճակի մէջ կը մնան թաղային յուզմանց և հրաժարմանց պատճառաւ, որոշեց ազգ. կրթութեան խորհրդոյ յանձնել, որ այսուհետեւ նոյն վիճակին համեմատ վարժարաններն իր անսխալական տեսչութեան և հսկողութեան ներքեւ առնու և շարունակէ իր այս հոգատարութիւնը, մինչև որ յազմալ վեճերը խաղաղին, և վարժարանաց կացութիւնը կառարելապէս երաշխաւորի: Իսկ նոյն վարժարանաց նիւթական վիճակի մասին Ազգ. կրթութեան խորհրդոյն պէտք եղած դիւրութիւններն ընձեռելու համար՝ որոշեց անդական դործոյ մասնաժողովոյն յանձնել, որ այս

մասին պարտաւարտչաճ տնօրէնութիւններն ի գործ դնելով ազգ. կրթութեան խորհրդոյն պաշտօնին օժանդակելուն ջանադիր դառնալի:

11 մայիս 1870

Ի Պարտիաքարանի Հայոց Կ. Պոլիս

Եէնիդափուէն հետեւեալ լուրը կը հաղորդեն մայիս 11 թուով նամակաւ մը: Երեկ, Եէնիդափու ազգային վարժարանաց մէջ երբեմն վարժապետութիւն ընող Մկրտիչ պատուելին 11 տարեկան տղան վարագուրի շիշով կծեծէ իրենց դրացիներէն սափրիչ Թաղւոր աղային արդան: Թաղւոր աղան երեկոյին պատուելին տունը կերթայ, և ինչո՞ւ տղադ գալըոյ չես զրկեր, կամ ինչո՞ւ չես կրթեր որ ասոր անոր տըղուն վրայ չյարձակի, կրտս: Պատուելին ամուսինը կը պօռայ: — Գրեմա, իմ տղաս հիւանդ է, անանկ

բան չընէր , և ուրիշ այսպիսի պատասխաններէ յետոյ՝ պատուելի էրիկն ալ մէկոտեղ սանդուխներէն վար կգահալիժեն Թաղւոր աղան . խեղճին գլուխը մէկ բանի տեղէն կվիրաւորուի , և դըայինները հասնելով գետինը . փռուած կգտնեն դանի . և երկու հոգի թեւերը մըտնելով՝ տունը կտանին և վիրաբոյժ կհասցունեն : Խեղճը աղէկ վիճակի մէջ չէ : Մկրտիչ պատուելին տեղական կառավարութեան կողմանէ կանչուեցաւ :

Խմբագիր
Մատիտի 968 թուոյն մէջ հէյվէեն գրուած նամակ մը հետեւեալ կերպով կսկսէր , “ Փունչ օրագրոյ մէջ ցաւօք սրտի կարդացինք Կէյվէի Օրթագիւղի ժողովրդոց նկատմամբ պատմութիւն մը , որ տնչուշտ տեղացի զբոսարարաց հնարքն է . ” Միջագիւղի ժողովուրդը ըսել կուզէ անշուշտ նամակագիրը բայց իւր գիւղի զբոսարարի ժողովուրդեան դէմ որո՞ւ կըսողքէ , ո՛չ ապաքէն ինքն ալ անանցմէ մէկն է : Կյարէ նամակագիրը “ . չենք մեղադրեր այն զբոսարարի պարոնը , զի առաջինը չէ , երանի թէ վերջինը ըլլար այս ամենամեծ զբոսարարութիւնը , ” քիչ մը վերջը դիւղի մը ժողովուրդն է զբոսարարիչը , հիմակ մասնաւորեցաւ մէկ անձի մը վրայ . չա՛տ աղէկ , մտիկ ընենք . ” միայն մեր ցաւըն այն է որ իրենց անձնական կամքերը յառաջ տանելու համար ազգի մը պատիւը տրաւտաւորելու փորձ կընեն , կրկին ընդհանուրին վրայ գարծաւ խօսքը : մինչեւ հաս հանելուկ էր . քիչ մ’ալ վարը իջնենք :

“ Թէպէտ մինչեւ ցարդ այսպիսի փորձեր ըրած էր , բայց անոր փոխարէն սէր և ոգտիւ փոխարինուած էր . ” այս կտորն ալ

մասնաւոր անձի մը կվերաբերի . անմիջապէս կյարէ Պ . նամակագիրը “ երանի թէ պատժուած ըլլային , որով այս անգամ Ս . Հայրիկ մը . . . խաբելու չյանդգնէին . ” տէր Աստուած . ինչ սարսափելի առեղծուած . մէկ ցանցաւոր կամ զբոսարարի անձի մը համար (ըստ բանից նամակագիրին) ինչ կնշանակէ տեղացի մը հասարակութիւնը պատժոյ ենթարկել . բարեբաղդաբար Պ . նամակագիրին ձեռքը Պիղատոսի չափ իշխանութիւն չէ գտնուեր , ապա թէ ոչ՝ հարկը անգամ խաչը հանած էր զմեզ մինչեւ հիմակ : Կըսէ նամակագիրը “ այս փորձ մի էր ըրածը կամ ըրածին , որով յաջողեցանք առ այժմ , ” եթէ մէկ անձ մի է դործողը՝ ինչ հարկ կայ , ըրածնի , ըսելու . իսկ եթէ հասարակութիւն մը , ինչ հարկ , ” ըրածը , ըսելու : Նամակագիրին ուսումնասիրութիւնը և հասուն խելքի տէր անձ մը ըլլալը աղէկ ճանչնալովինս տուի . բերանը կարծեցանք թէ վերոյիշեալ սխալմունքները կամ լաւ եւս ըսենք հակասութիւնները տարգրական սխալմունքներ ըլլալու են . բայց նամակը ծայրէ ի ծայր ուշադրութեամբ կարդալով , համալուեցանք որ խեղճ նամակագիրը դեռ “ եղակին ու յոգնակին ալ չհանձնալու տգիտութեան մէջ կը թարթափի եղեր ” վասն զի որչափ որ վերի խօսքը ընդհանուրին ուղղելով՝ երանի թէ պատժուած ըլլային , լրտած ալ նէ , քիչ մը վարը դարձեալ մասնաւորելով կյարէ , ” այս ինչ գարչելի տմարդութիւն և ինչ սարսափելի ցանդագնութիւն է , որ առանց երկիւղի կհամարձակի Ազգին Պատրիարք Հայրիկը և լրագրի մը միջոցաւ աշխարհը խաբելու , ” Ահա լի հրաշափառ խայտառակութեամբ նամակ մը , որոյ նմանը ոչ տեսնուած է և սչ պիտի տեսնուի : Գանք ուրիշ հասարակութիւններուն .

“ Ս . Հայրիկը Լլմէի “ գիւղ , անուն կուտայ և Ս . եկեղեցւոյ անօթը կիմացունէ . այս երկու անունները “ գիւղ և եկեղեցի , ” ուսկից

առնելով կրակ, մեղի անծանօթ է, թէպէտ այս գրուածին մէջ ինչ մասնութեան և ճիշտութեան վստահութեան հոգի կենալը ինքնին յայտնի է, բայց իւր սուր իւր երեսը ըսելով կանցնինք. և միայն կյիւնցունենք իրեն Մարտի 961 թուոյն մէջ գրած նամակը ուղարկութեամբ կարգաւ և խոհեմութեամբ գրել, որպէս զի մէկ ըսածով մէկալը չարէ. յիշեալ թիւ նամակին մէջ ըսած է՝ Օրթագիւղէն քսան տունի չափ ժողովարդ բաժնուելով էլ մէկ անուամբ գիւղ մը հաստատեցին, զիւղ հաստատող անձինք Օրթագիւղի Մ. Աստուածածնայ անուակէն, և այլն, դարձեալ, « Օրթագիւղի հասարակութիւնը այս օրերս կախահանքներ գիւղացեցան, քիչ մը վարն ալ կըսէ, » տեղւոյս դատաստանական ժողովը կ'իմէ որ նոր «գիւղացիք» յիշեալ գումարը վճարեն, » Տէրութիւնը զմեզ՝ էլ մէկ մահալի, անուամբ կ'անջնայ, տեղւոյս հասարակութիւնն ալ մէկ ժամանակ մը ըսած է՝ թէ մենք՝ գիւղ, կը շինենք կամ շինած ենք. ուրիշներն ինչ կուզեն ազատ են ըսելու, ինչպէս որ ինքն ալ գիւղ կամ գիւղացի կ'անուանէ տեղւոյս հասարակութիւնը. ինչու ուրեմն Մ. Հայրիկը ճշտագրին մէջ՝ էլ մէկ գիւղ, ըսելուն համար պատասխանատուութեան տակ կ'ընայ եղեր եթէ պատասխանատուութիւն կամ յանցանք մը կայ նէ գիւղ ըսելուն համար, առաջին պատասխանատուն կամ յանցանքը ինքն է։ Բայց բանք թէ առջի գրած նամակը մէկ երկու շաբաթ անցնելով վրան մոռցեր է, աւելի հրաշալին պատմեմ որ թերեւ ինքն ալ զարմանայ. վասն զի Մ. Հայրիկը էլ մէկ « գիւղ, » անունը տալուն համար ստարիկ մեղադրելէն յետոյ երկու տող վերջը կ'յարէ. Մ. Պողոս պատրիարքի օրով հրաման չը տրուեցաւ գիւղացեցոյ որ եկեղեցի շինեն, քանիմը տող յառաջ էլ մէկ գիւղ է՝ տէրի պօռապող պառչտացողը երկու տողէն վերջը ըսածը մոռցեր է, տեղւոյն հասա-

րակութիւնը երբ, զիւղացի, կ'անուանէ. ասոր ինչ ըսել հարկ է. եթէ ոչ ջառիլ ու կարեկցիլ այդ աստիճան կուրութեան վրայ որ աչքի կուրութենէ կրկնապատիկ աւելի դէշ է, ըստ որում, լաւ է կոյր աչօք քան կոյր մաօք, » Ահա երբ կ'ըրբը ու ազխութիւնը անձի մը վրայ միանան, առկէյ աւելի գեղեցիկ արդիւնք չեն կրնար արտադրել։ Իսկ որովհետեւ Մ. Հայրիկը՝ եկեղեցի, ըսելուն համար ալ պատասխանատուութեան ենթարկեր է, մենք կ'ըմացունենք որ «եկեղեցի» բառին առաջին նշանակութիւն է՝ ժողով կամ միութիւն հաւատացեցոյ, եթէ էլ մէկ ունի քրիստոնէայ ժողովարդ ապա ունի և եկեղեցի, որուն համար երբ առանց ամենալու և ազխաբար կ'մեղադրէ զՄ. Հայրիկը։ Ըսած է նամակագիրը՝ օտարի օգնող ժողովարդը իւր եղբոր չօղնէր, մինչև հիմակ Օրթագիւղի չորսաձիներէն տեսած օգնութիւնն է զմեզ փրցունելու համար քայր գիւղի ժողովարդն և մերձակայ տաճկները որք հանէնք, շնորհիւ անոնց իրենց բնակարան շինող յետին աստիճան աղքատ մարդիկներ բանտարկուիլն քանի քանի անգամ, մինչև մեր կրօնական արարողութեանց դէմ արգելք հանելներ, և այլն և այլն, ահա այս է մեզի բաժին ընկած օգնութիւնը որոնց բոլորն ալ արձանագրութեան առնուելով մանրամասն պարագայիք կախահանք։ Ասկէյ գատ կ'իմեղրեմք նամակագրէն չհաղար զի տրուած ողորմութիւնները տեղովը ջցունէ։ Մ. Խուտարանը մեզի տուած ողորմութիւնն ծածուկ պահել կ'պատուիրէ, որ կ'ընայ չտուածը տրուածի տեղ կ'ընցունել ուզելը. որովհետեւ մենք ալ իբրեւ Միջագիւղի ազգայններէ՝ սյրքսն ստակ ողորմութիւն տրուելէն բնաւ տեղեկութիւն չունինք։ Խօսքերնիս նամակագիր Հ. ապա Աթա նասեանի ուղղելով բարեկամաբար կ'առաջարկեմք որ նախ մարդավարութիւն ու ու-

րազրի մը զիր գրելու պէտք եղած հրահանգները սովորի, ու այնպէս ձեռքը գրելունէ, որովհետեւ կարծեմ, զրպարաւի, զարշի, տմարդի, մատիւն, և այլն ածականները առանց ապացոյցի կը թեյալ և ուսումնական մարդու մը բերնի անվայել խօսքեր են :

Իսկ Միջագիւղի չորպաճիներուն տեղւոյս հասարակութիւնը իւր եկեղեցական սպասները մինչև անդամգրաւ դնելու ստիպելուն որ սուտ հանել կուզէ նամակագիր պարտնը կհրաւիրեմք հետաքրքիր անձինքները որ պարտիղակցի Մկրտան Արժ. տէր Յովհաննէս քննիչ հօր տեղեկագրին վերջին մասերը երթան աչքէ անցունելու բարեհաճին Պատրիարքարանը : Խօսք հասկցողին համար այս չափը առ այս բաւական է :

(12) տոբաղորութիւնք

1870 տարի 2 Յէշմէն Կէյլէի

Պարսից Եահը առաջիկայ յուլիս ամսոյն մէջ Պաղտատ ճամբորդութիւն մ'ընել որոշած ըլլալով, Օգոստ. Սուլթանին կողմանէ արդէն հրաման եղած է պարտուպատչաճ մեծարանքն ընել : Այստեղիս պալատէն արդէն ճամբայ հանուած են պէտք եղած սպասները : Արտուի թէ Եուրայը-Տէվլէթի անդամներէն Բէմալ Էֆէնտի և Օգոստ. Սուլթանին թիկնապահը Սիւլէյման պէյալ քանի մ'օրէն դէպի Պաղտատ ճամբայ նկատի երևին, Եահը դիմաւորելու համար : Զինուորական հանդէս մ'ալ պիտի ըլլայ ի պատիւ Եահին, և այս պատճառաւ հրաման եղած է չորրորդ բանակին ընդհանուր հրամանատարին պէտք եղածին չափ

զօրք Պաղտատ դրկելու համար : Պաղտատի ընդհանուր կառավարին ալ արդէն դեղեցիկ ու իրաւաւոր Բէօշկի մը շինել տալ սկսեր է յատկապէս Եահին բնակութեան համար :

— Բ. Դրան թարգմանչաց դիւանին անգամներէն Հիլմի Էֆէնտիին և Ֆէհիմ ձէմալ Բիգա պէյերուն երկրորդ աստիճանի երկրորդ կարգի, իսկ Հիւսէին Էֆէնտին երրորդ աստիճանի պաշտօնատար լիթիւն տրուեցաւ :

— Երէկ, Սնդդիոյ թաղուհւոյն ծննդեան 51-դ տարեդարձն ըլլալով թնդանօթներ արձակուեցան և կայսերական պալատէն ու Բ. Դռնէն պաշտօնակալներ անդղիական դեսպանին դրկուեցան ի շնորհատրութիւն :

— Գանձուց պաշտօնատունը 250 հազար լիրայի փոխառութիւն մը կընէ : Ղալաթիոյ սեղանաւորներէն, հին հինդնոց վեցնոց և 20 փարսնոցները չըջարեութենէ վերցունելու նպատակաւ :

Փունջը, ձեռքէ ծախուելէն զատ մայրաքաղաքիս բոլոր գրաւումաւնքքով ալ կդանուի :

ՏՆՈՐԵՆ ՆԻ ՏԵՐ

Հ. Ս. ՍԼՍՃՍՃՆԱՆ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՊԵՏՐՈՍ ՃԵԶՎԷՃԵՆ
ԵՌՈՍՈՒՑԵՆՆ ԽԱՆ